

ESKİ ANADOLU VE YAKINDOĞU UYGARLIKLARINDA VETERİNER HEKİMLİĞİ VE HAYVANLARA İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELER*

Şule Osmanağaoğlu¹ Ayşe Menteş Gürler^{2@}

Regulations Related with Veterinary Medicine and Animals in Ancient Anatolia and Near East Civilizations

Geliş Tarihi: 20.10.2009

Kabul Tarihi: 31.10.2009

Özet: Hayvanların evcilleştirilmesi, uygarlığın temelini oluşturan başlıca olaylardan biri olarak kabul edilmektedir. Anlaşmazlıkları çözmeye yönelik ilk yasalar ve hukuki yöntemlerde veteriner hekimliği ve hayvanlara ilişkin düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu düzenlemelerde, hayvan tedavisinin kurallara bağlandığı ve uygulamaların yetki, yükümlülük ve sorumluluk çerçevesinde belirlenen yaptırımlara göre yapıldığı izlenebilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Yasal Düzenleme, Eski Anadolu, Yakın Doğu, Hayvan Kanunları

Summary: Domestication of animals is considered to be one of the major events forming the basis of civilization. In the first law and legal methods that to resolve disputes, regulations related with veterinary medicine and animals are also available. Animal treatment that was carried out according to specified sanctions that connected to the rules and practices of powers, duties and responsibilities can be monitored in this arrangements.

Keywords: Regulations, Ancient Anatolia, Near East, Animal Laws

GİRİŞ

Hayvanlar tarih boyunca ekonominin temel araçlarından biri olmuşlardır. Evcilleştirmeye birlikte kullanım amaçları çeşitlenen hayvanların hastalıkları ve ölümleri insanların da gıdasız kalmalarına, mutsuzluklarına, hastalanmalarına ve ölümlerine yol açmıştır (Durant, 1954).

Yazılı dönem öncesinde mağara duvarlarındaki resim ve kabartmalarda hayvanların tedavilerine ilişkin tasvirlerle karşılaşmıştır (Driesch, 1989, Froehner, 1952, Schawebe, 1984, Smithcors, 1958). Mısır'da Memphis mabedinde bulunan kabartmalarda, kaz, siğir ve keçiler insanlar tarafından beslenirken gösterilmiştir (Smith, 1919). Yine bu kabartmalarda, operasyondan önce siğirlerin yatırılışları ve doğum sırasında ineklere yardım tasvirleri de yer almaktadır (Driesch, 1989, Froehner, 1952).

Hastalıkların "kötü ruhlar" tarafından oluşturulduğu fikri, tedavi ve korunmada dinî törenlere başvurulmasına ve tıbbî uygulamaların din adamları tarafından yapılmasına neden olmuştur (Schawebe, 1984, Smithcors, 1958). Bilinen en eski sağıltıcı olan "Urlugaledinna"(M.Ö.2200), biri Lagash kent-devletinin meralarının koruyucusu olan, diğeri ineklerin yavruymasına yardım eden iki tanrıya bağlı bir rahiptir (Schawebe, 1984). İlk uygarlıklardan Mezopotamya'da da, hastalık tedavisinin rahip-hekimler tarafından yapıldığı belirtilmektedir (Schawebe, 1984, Sigerist, 1955).

Anlaşmazlıkları çözmeye yönelik ilk yasalar ve hukuki yöntemlerde veteriner hekimliği ve hayvanlara ilişkin düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu düzenlemelerde, hayvan tedavisinin kurallara bağlandığı ve uygulamaların yetki, yükümlülük ve sorumluluk çerçevesinde belirlenen yaptırımlara

* Makale "1. Uluslararası Türk Tıp Tarihi Kongresi ve 10. Ulusal Türk Tıp Tarihi Kongresi, 20-24 Mayıs 2008, Konya" da bildiri olarak sunulmuştur.

1 Ondokuz Mayıs Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı, Samsun.

2 Harran Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı, ŞANLIURFA Tel. +90 414 3128456 Faks. +90 414 3144158

@ mgurler@harran.edu.tr

göre yapıldığı izlenebilmektedir (Erk, 1978; Karasszon, 1988; Tosun ve Yalvaç, 1989).

Bu çalışmada, Eski Anadolu ve Yakın Doğu uygarlıklarındaki yasal düzenlemelerde, veteriner hekimliği ve hayvanlara ilişkin konular ele alınıp, değerlendirilmiştir.

Materyal ve Metot

Bu araştırmanın materyalini, Eski Anadolu ve Yakın Doğu uygarlıklarındaki yasal düzenlemeler ile veteriner hekimliği uygulamalarının ele alındığı Türkçe, çeviri ve yabancı dillerde yazılmış kitaplar ve makaleler oluşturmuştur.

Elde edilen veriler "veteriner hekimliği" ve "hayvan" kavramları çerçevesinde retrospektif yöntemle incelenerek, değerlendirilmiştir.

Bulgular

Bilinen en eski yasalar, Mezopotamya kil tabletlerinde ortaya çıkarılmış olan (Ur-Nammu Yasaları (M.Ö. 2100), Eshnunna Yasaları (M.Ö. 1920), Lipit-İhtar Kanunu (M.Ö. 1900), ve Hammurabi Yasalarıdır (M.Ö. 1728). (Wise, 1996; Tosun ve Yalvaç, 1989).

Günümüze belli parçaları kalmış olan Ur-Nammu Yasalarının üç paragrafında koyunlardan, birer paragrafta da eşek, koyun ve öküz alıcısından söz edilmektedir. Yine sadece sınırlı bir kısmı bilinen Lipit-İhtar Kanunu'nun dört paragrafında kiraladığı bir öküzü zarar veren bir adama verilecek cezalardan bahsedilmektedir (Wise, 1996).

Eshnunna Yasasının saldırgan öküz ve köpekler ile ilgili maddeleri şu şekildedir (Karasszon, 1988; Tosun ve Yalvaç, 1989):

- Eğer bir öküz bir öküzü süerse ve ölümüne sebep olursa, yaşayan bir öküzün fiyatı ile ölü bir öküzün değerini, her iki öküzün sahibi bölüşeceklerdir.
- Eğer bir öküz süskünse, bölgesi, sahibini uyardıysa ve öküzünün (boynuzunu) körletmediyse, bir adamı süsüp ölümüne sebep olduysa, öküzün sahibi 2/3 mana ödeyecektir.
- Eğer bir köleyi süser ve ölümüne sebep olursa 15 sekel gümüş tartacaktır.

- Eğer bir köpek azarsa, bölge, sahibini uyarırsa ve o köpeğini yatıştırmazsa, bir adamı ısırır ve ölümüne sebep olursa, köpeğin sahibi 2/3 mana gümüş tartacaktır.

- Eğer bir köleyi ısırır ve ölümüne sebep olursa 15 sekel gümüş tartacaktır.

Orta Asur dönemine ait yasal düzenlemelerde, hayvan hırsızlığına ilişkin aşağıdaki maddeler örnek verilebilir (Tosun ve Yalvaç, 1989):

- Eğer bir adam, kendinin olmayan, rehin olarak evinde bulundurduğu ister bir öküz, ister bir eşek, ister bir atı veya herhangi bir hayvanı, para karşılığında verirse (satarsa), aynı değerinde bir hayvanı (hayvan sahibine) ödeyecektir. Gümüş (para) iade etmeyecektir. Fakat hayvan vermezse, paradan eli kalkacaktır (sattığı hayvan karşılığı aldığı parada hakkı olmayacaktır. Adamın evinde ahırlanan hayvanın sahibi ise hayvanını alacak, hayvanı satın alan (ise) parasını satıcıdan (geri) alacaktır.

- Eğer bir adam, emanet edilmiş olan bir öküz veya koçu veya bu cins bir şeyi yok ederse ve muhafaza için dışarda bir yere konulmuşsa, evinde bu hayvanları muhafaza eden bu adam, mal sahibine evinde, sakladığını söylemezse ve bunlar elinde yakalanırsa, mal sahibi onu alacak, o adam, hırsızlıktan sorumlu olacaktır .

Hammurabi Yasalarında, öküz, koyun, koyun yünü, eşek, domuz, sığır ve keçiye sayısız atıfta bulunmaktadır. Özellikle, 224. ve 225. maddeleri hayvan tedavi sanatını kurallara bağlaması açısından dikkati çekmektedir (Smithcors, 1958; Tosun ve Yalvaç, 1989):

- Madde 224 : Eğer, bir öküzün veya eşeğin hekimi ağır yaralı bir öküz veya eşeğin (neşterle) üzerinde çalışırsa ve onu kurtarırsa öküzün veya eşeğin sahibi şeklinin 1/6'i kadar gümüşü hekime el emeği olarak verecektir.

- Madde 225 : Eğer ağır yaralı bir öküz veya eşeğin (neşterle) üzerinde çalışır ve ölümüne sebep olursa (hayvanın) fiyatının 1/4 kadarını öküz veya eşeğin sahibine ödeyecektir.

Eski Anadolu ve Yakınoğu...

Eski Mısır'da çobanlardan bazılarının siğir hastalıklarını tedavide diğerlerinden daha fazla ustalaştığını ve kutsal hayvanların bakımı ile rahip-büyücülerin ilgilendikleri bildirilmektedir (Sigerist, 1961; Smithcors, 1953;1958).

Bilinen ilk veteriner hekimliği sisteminin eski Hindistan'da oluşturulduğu iddia edilmektedir (Karasszon, 1988; Leclainche, 1936; Smithcors, 1953; 1958). Karasszon (1988), Vedalar döneminde tedavi sanatının rahipler tarafından yapıldığını ve tıbbın Brahma (M.Ö.800-M.S.1500) döneminde dinin etkisinden kurtulduğunu belirtmektedir. Asoka (M.Ö.250), imparatorluğun her bölgesinde insanlar ve hayvanlar için ayrı hastaneler kurulmasını ve gerekli olan tıbbi bitkilerin dikilmesini emretmiştir. Daha önceki dönemlerde uygulanan hayvan kurban edilmesi geleneği ile suçluların ve hayvan avcılarının tedavi edilmesi yasaklanmıştır. Hayvanları ölümlerine neden olacak şekilde yaralayanlara, ilk olarak M.Ö. 4. yüzyılda idam cezası verilmiştir (Driesch,1989, Karasszon, 1988, Smithcors, 1957;1958).

İran'da M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren benimsenen "Zerdüşt" dinine göre hastalıkların, şeytan ve karanlıkların ruhu olan Ahiraman tarafından gönderildiğine inanılmıştır (Karasszon, 1988, Sigerist, 1961).Kutsal kitap "Zend-Avesta"da tedavi ücretleri, insanların ekonomik durumlarına ve hayvanların değerlerine göre saptanmıştır. Hasta hayvanın sahibi tedaviyi yapan hekime, büyük ve değerli hayvanlar için orta değerde bir hayvanın fiyatını; orta değerde bir siğer için daha değersiz bir hayvanın fiyatını; bir köpek için listede kendisinden sonra gelen hayvanın fiyatını ve koyun için etli bir yemek fiyatını ödemek zorundadır (Erk, 1978, Leclainche, 1960, Sigerist, 1961, Smithcors, 1958).

Eski İnan'da bütün hayvanlar yasalarla koruma altına alınmış, kötü ruhları havlamasıyla korkuttuğu ve ölümlere rehberlik ettiği düşünölen köpek ise kutsal olarak kabul edilmiştir (Karasszon, 1988, Leclainche, 1960). Köpek öldürenler kamçılanarak cezalandırılmış ve sonraki dokuz nesilleri lanetlenmiştir (Leclainche, 1960).

Anadolu'da eski dönemlere ilişkin olarak yapılan çalışmalarda, M.Ö. 7040 yılına ait olduğu belirtilen buğday, arpa ve mercimek; ayrıca, keçi, koyun ve büyük baş hayvan kalıntıları bulunmuştur. Konya yakınındaki Çatalhöyük yerleşmesinde de M.Ö. 6500-5500 yılları arasında bin yıl süreyle, yeryüzünün ilk uygarlıklarından birinin geliştiği, eşsiz güzellikte

sanat eserleri yaratıldığı ortaya konulmuştur. Evlerin duvarlarını süsleyen renkli kabartmalarla renkli fresklerdeki tasvirlerde av, dans sahneleri, çeşitli insan ve hayvan resimleri yer almaktadır (Akurgal, 1997).

Öküz ve boğa, Yeni Taş Devri ve sonrasında, yalnız doğa gücünün ve çoğalmanın bir sembolü değil, ayrıca toprağın sürölmesinde gördüğu büyük iř bakımından tarımın da başlıca iř gücü olarak görölmüştür (Akurgal, 1997).

Alacahöyük, Mahmutlar ve Horoztepe'de kral mezarlarında bulunan ve kutsal bir anlam taşıdıkları kesin olan hayvan heykelciklerinin dinsel törenlerde kullanıldığı ileri sürölmektedir (Akurgal, 1997).

Hitit uygarlığında hukuk sisteminin, hayvanları da kapsadığı görölmektedir. Buna örnek olarak (Brandau ve Schickert, 2004);

- Eğer bir adam boğa çalarsa (annesini emen yavru, boğa sayılmaz; bir yaşındaki siğer da boğa sayılmaz ama iki yaşındaki siğer bir boğadır artık) eskiden 30 siğer verirdi, artık 15 siğer verecek: iki yaşında 5 siğer bir yaşında 5 siğer ve 5 dana."
- Bir adam bir domuz ya da köpekle cinsel ilişkiye girerse, cezası ölümdür. Sarayın kapısına götürölür; kral onu ya ölüme mahkum eder ya da başka bir ceza verir. O adam artık kralın huzuruna çıkamaz. Bir siğer bir adamı taciz ederse, siğer öldürölür, adam öldürölmez. Adamın yerine bir koyun alınır ve o öldürölür. Eğer bir domuz bir adamı taciz ederse, bu suç değerlidir." maddeleri verilebilir.

Tartışma ve Sonuç

Anlaşmazlıkları çözmeye yönelik ilk yasalar ve hukuki yöntemlerde insanların hayvanlara sahip olma ve yararlanma hakkının tanınıp onaylandığı açıkça görölmektedir. Bu dönemlerde toplumsal yapılar göz önüne alındığında tedavi uygulamalarının daha çok dini kurallar çerçevesinde gerçekteştirildiği, bu uygulamalar dışındaki ilişkilerin ekonomik kurallara göre belirlendiği söylenebilir.

Mezopotamya uygarlıklarında, yasal düzenlemelerin ekonomiye dayalı oluşu nedeniyle, hayvanlarla ilişkili hükümlerinin de mülkün

korunması ve mülke verilen zararın tazmin edilmesine öncelik verdiği ileri sürülebilir. Hammurabi Kanunlarının hayvanların tedavisine ilişkin maddeleri veteriner hekimlerin görev ve haklarını ele alan ilk maddeler olması açısından önemlidir.

Anadolu uygarlıklarında da hayvanların evcilleştirilmesi çalışmalarının sürdüğü ve hayvanların dinsel önemlerinin yanı sıra ekonomik açıdan da önemli oldukları ve hukuki uygulamaların "zarar – tazminat" çerçevesinde gerçekleştirildiği söylenebilir.

Kaynaklar

- Akurgal, E. (1997). "Anadolu Kültür Tarihi". TÜBİTAK, Ankara.
- Brandau, B , Schickert, H. (2004). "Hititler Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu". Arkadaş Yayınevi, İstanbul.
- Driesch, A.v.d. (1989). "Geschichte der Tiermedizin, 5000 Jahre Tierheilkunde". Callvey, München.
- Durant, W. (1954). "The Story of Civilization, I.Our Oriental Heritage." Simon and Schuster, New York.
- Erk, N. (1978). "Veteriner Tarihi". Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Froehner, R. (1952). "Kulturgeschichte der Tierheilkunde. (I.Band)". Terra-Verlag, Konstanz..
- Karasszon, D. (1988). "A Concise History of Veterinary Medicine". Akademiai Kiado, Budapest.
- Leclainche, E.(1936). "Histoire de la Medecine Veterinaire". Office du Livre, Toulouse.
- "Leclainche, E. (1960). Veterinary Medicine in Ancient Persia (Translated from: Leclainche, E.: Histoire Illustre de la Medecine Veterinaire, Monaco, pp.73-75,1955.), MSU. Veterinarian, 21, 1, 11-12.
- Schawebe, C.W. (1984). "Veterinary Medicine and Human Health". Williams and Wilkins, Baltimore.
- Sigerist, H. (1955). "A History of Medicine, Vol I: Primitive and Archaic Medicine". Oxford University Press, New York.
- Sigerist, H. (1961). "A History of Medicine, Vol II: Early Greek, Hindu and Persian Medicine". Oxford University Press, New York.
- Smith, F. (1919). "The Early History of Veterinary Literature and its British Development". Bailiere Tindall and Cox, London.
- "Smithcors, J.F. (1953). The Veterinary Medicine of Ancient Civilizations. MSU Veterinarian, North Am. Vet, 34,2, 13-61.
- Smithcors, J.F. (1957). Veterinary Medicine and Civilization. The Centennial Review, 1,3, 286-302.
- Smithcors, J.F. (1958). "Evolution of the Veterinary Art". Bailiere Tindall and Cox, London.
- Tosun, M., Yalvaç, K. (1989). Sümer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı. (2.Baskı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Wise SM. (1996). The Legal Thinghood of Nonhuman Animals. BC Env'tl Aff L Rev, 23, 471–547.